

Schopnosti

Schopnosti

- = jsou učením rozvíjené vrozené předpoklady pro výkony určitého druhu
- = jsou vnitřní dispozice k určitému druhu psychomotorického výkonu
- = takové vlastnosti osobnosti, které podmiňují úspěšné vykonávání činnosti člověka

Schopnosti se vytvářejí na základě **vloh**.

Vlohy jsou vrozené anatomicko fyziologické zvláštnosti, které jsou předpokladem k rozvoji schopností.

Vlohy jsou vrozené dispozice

Schopnosti jsou naučené dispozice

Vlohy

jsou mnohoznačné, záleží na sociálních vlivech, prostředí, výchově, jak se bude rozvíjet.

Vztah mezi vlohami je složitý. Jedna a tatáž schopnost se může opírat o různé vlohy a naopak tatáž vloha může sloužit k rozvoji různých schopností.

Sami schopnosti nestačí ještě k úspěšné činnosti, jsou pouze jejím nezbytným předpokladem. K úspěšné činnosti je vždy potřeba spojit schopnosti se **znalostmi dovednosti, motivací a s určitými charakterovými vlastnosti**. V praxi dochází často ke kompenzaci jedněch schopností druhými.

vloha – schopnosti – úspěšné vykonávání
činnosti

+ motivace

+ vědomosti

+ dovednosti

+ sociální vlivy

Rozlišujeme

1. **Obecné schopnosti** – (intelligence, G faktor) projevují se v inteligenci, uplatňují se ve všech nebo ve většině forem činností člověka jsou předpokladem pro jeho celkovou výkonnost.
2. **Speciální schopnosti** – (S faktory) uplatňují se jen ve speciálních druzích činnosti člověka a podmiňují jeho výkon (např. schopnost postřehovat různé odstíny barev u dělníků v barvírnách, hudební schopnosti, technické schopnosti apod.) Nemusí být v souladu s úrovní obecných schopností.

Mezi jednotlivými lidmi jsou **individuální rozdíly ve schopnostech**. Tyto rozdíly jsou buď **kvalitativní** (různí lidé mají různé schopnosti) nebo **kvantitativní** (jednu a tutéž schopnost mají různí lidé v různé míře).

K výkonu určité profese je třeba určité **struktury schopností**. Protože se schopnosti projevují v činnosti, můžeme je zjišťovat **analýzou činností** nebo **různými psychologickými diagnostickými zkouškami**. Znáznorníme-li **graficky profily schopností a ostatních předpokladů, nutných k úspěšnému vykonávání určité profese, získáme tzv. profesiogramy**.

Speciální rozumové schopnosti jsou vlastnostmi, které podmiňují do značné míry úroveň specializovaných výkonů člověka. Mohou být rovněž průměrné, nadprůměrné, ještě v mezích normy nebo defektní. Přesnou diagnózu schopností však může podat pouze psycholog, protože úsudek laiků je většinou ovlivněn stavem školských vědomostí a dovedností člověka.

Je třeba rozlišovat inteligenci od stavu školských vědomostí a dovedností.

Snažíme se také postihnout zvláštní nadání, talent nebo dokonce genialitu člověka v oblasti některých zájmů, např. technické nadání, vědecké, umělecké, sociálně – praktické, tj. organizační, pedagogické apod.

Nadání je takové příznivé spojení schopností, které člověku umožňuje úspěšně provádět určité činnosti. Pojem nadání, podobně jako pojem schopnosti nezahrnuje pouze funkce poznávací – intelektové, ale i volní a citovou stránku osobnosti.

Nadání = mimořádně rozvinuté vlohy, souhrn schopností určitého druhu, který umožňuje nadprůměrné výkony v dané oblasti činnosti

Talentem rozumíme takové příznivé spojení schopností, které umožňuje tvořivým způsobem vykonávat určitou činnost a dosahovat v ní vysokých výkonů.

Talent = mimořádně rozvinutý souhrn schopností

Geniem nazýváme člověka s mimořádným talentem, který dokáže vytvořit vrcholná až epochální díla.

Genialita – mimořádně rozvinutý talent

Intelligence

Většina definic se shoduje, že intelligence je adaptační schopnosti řešit nové úkoly i životní situace, což předpokládá schopnost logické analýzy a syntézy. Nejde ale jenom o logické myšlení v oblasti pojmové a teoretické, nýbrž také o schopnost adekvátně řešit praktické úkoly včetně situací sociálních.

Intelligence = všeobecná schopnost orientovat se správně v nové situaci a najít originální způsob k řešení úkolů a problémů, které život nebo modelové požadavky kladou.

Intelekt = schopnost operovat správně s obecnými a abstraktními pojmy podle logických zákonů, tvořit pravdivé soudy a usuzováním dojít k novým poznatkům, popřípadě korigovat staré.

(E. Vencovský a J. Dobiáš)

První psychometrické (kvantitativní, číselně vyjádřitelné) hodnocení inteligence bylo možno provádět pomocí prvotní a druhé verze Binet – Simonova testu z let 1905 a 1908. Položky byly upraveny tak, aby odpovídaly věku, pro který je testu užito.

Binet a Simon se domnívali, že tříleté vývojové opoždění v období dětství svědčí pro mentální defekt. To znamená, že např. osmileté dítě, které splní úkoly testu odpovídající pouze věku dítěte pětiletého, je mentálně defektní. Ukázalo se, že norma takto absolutně chápaná má řadu nevýhod a proto byl v r. 1914 na návrh W. Sterna obecně přijat relativní ukazatel, označený jako intelligenční kvocient – IQ.

W. Stern

Intelligence = schopnost přizpůsobit se novým požadavkům tím, že se užije myšlenkových prostředků odpovídajících účelu.

Pásma inteligence (Vondráček a kol.)

IQ

141 a vyššígenialita

131 – 140vysoký nadprůměr

121 – 130zvýšený nadprůměr

111 – 120lehký nadprůměr

90 – 110průměr

81 – 90.....mírný podprůměr

71 – 80značný podprůměr (hraniční
pásma mezi podprůměrem a lehkou debilitou)
slaboduchost

Pásma inteligence (Vondráček a kol.)

IQ

51 – 70debilita

26 – 50imbecilita

0 – 25idiotie

Debilita, imbecilita, idiotie = slabomyslnost
(oligofrenie)

Světová zdravotnická organizace používá klasifikaci mentální retardace

Lehká mentální retardace, IQ 50–69 (F70)

Středně těžká mentální retardace, IQ 35–49(F71)

Těžká mentální retardace, IQ 20–34 (F72)

Hluboká mentální retardace, IQ je nižší než 20 (F73)

Jednotlivé schopnosti mají širší dosah působnosti nebo se uplatňují jen ve velmi specifických činnostech.

E. L. Thorndike v roce 1903 – intelligence je souhrn navzájem nezávislých schopností – 3 základní druhy intelligence:

- a) **Abstraktní intelligence** – projevuje se při verbálních a symbolických operacích
- b) **Mechanická intelligence** – schopnost operovat s předměty
- c) **Sociální intelligence** – schopnost komunikovat s lidmi

L. L. Thurstone – 7 faktorů (na základě faktorové analýzy), které podle něj tvoří inteligenci

1. Faktor V – verbální (chápání slov)
2. Faktor S – prostorový činitel (vybavování prostorových představ a operování s nimi).
3. Faktor P – činitel všímavosti (zachycování optických rozdílů a zjišťování rozdílů a podobnosti na předmětech),
4. Faktor R – uvažování (např. schopnost detekce logického sledu v řadách písmen)
5. Faktor W – slovní pohotovost (snadné mluvené i písemné vyjadřování)
6. Faktor N – početní, numerický (řešení aritmetických úloh)
7. Faktor M – paměťový.

Ch. Spearman

Definoval v r. 1904 inteligenci jako jednotnou a nedělitelnou schopnost a zavádí tzv. generální faktor obecné intelligence = G faktor, který považoval za druh mozkové energie, podobné energii tělesné.

R. B. Cattell (1941)

Fluidní intelligence do jisté míry vrozená, je určena nadáním jedince v oblasti nerovných předpokladů poznávacího zpracování vnímaných vztahů. Uplatňuje se na různém obsahovém materiálu a je **relativně stálou charakteristikou jedince**. Její měření je odděleno od školních a jiných znalostí a dovedností.

Krystalizovaná intelligence – závislá na úrovni vzdělání a získaných zkušenostech, projevuje se v úrovni myšlení, které je osvojováno v kulturním prostředí. Má těsnější vztah k paměti a k naučeným způsobům logického usuzování.

W. Stern – inteligenční kvocient IQ

vyjadřuje vztah mezi dosaženým výkonem v úlohách odpovídajících určitému vývojovému stupni (tj. mentální věk) a mezi chronologickým věkem – **vývojový IQ**

$$\text{IQ} = \text{mentální/chronologický věk} \times 100$$

Platí asi do 12 let , později se vývoj některých schopností zastavuje či zpomaluje a vrcholí mezi 20 – 25 lety, později některé složky inteligence mají sestupnou tendenci.

proto

Deviační inteligenční kvocient – srovnání úroveň rozumových schopností jednotlivce s úrovní osob téže věkové kategorie, vyjadřuje se na základě odchylky od průměrného výkonu stejně starých osob.

Informuje o celkové rozumové úrovni jedince